

КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Гурін Д.Т.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 081 «Право»*

Сумського національного аграрного університету

УДК 343.98

DOI 10.32782/2663-5666.2025.1.14

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ТРУПА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ. Воєнний стан є особливим правовим режимом, який вводиться у державі у випадку загрози національній безпеці чи під час збройної агресії. В Україні воєнний стан був введений через російську військову агресію, яка почалася в 2014 році, а після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році отримав новий рівень актуальності. З введенням воєнного стану в країні відбуваються значні зміни у функціонуванні правових і соціальних інститутів, зокрема у сфері правосуддя, зокрема, в судово-експертній діяльності.

Одним із ключових напрямків у судово-правовому процесі є проведення судових експертиз, а конкретніше, судової експертизи трупа. У воєнних умовах, коли наявність масових жертв і складні умови роботи експертів стають нормою, ця процедура набуває додаткових труднощів. Проблеми, пов'язані з доступом до місць подій, масовими втратами, пошкодженнями інфраструктури, а також нестачею необхідних ресурсів, значно ускладнюють виконання завдань судово-медичних експертів.

Метою цієї статті є всебічне дослідження особливостей та проблем проведення судової експертизи трупа в умовах воєнного стану в Україні. У роботі буде розглянуто правові засади та специфіку судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану, вплив міжнародних правових стандартів, зокрема Римського статуту, на діяльність українських судових органів, а також основні проблеми та виклики, що виникають під час проведення експертиз у контексті воєнного конфлікту.

Дослідження сприятиме визначенню ключових проблем, які виникають у процесі судово-експертної роботи під час війни, та надасть рекомендації щодо удосконалення законодавчих і практичних механізмів у цій сфері, що дозволить забезпечити більш ефективне правосуддя в умовах збройного конфлікту.

У різні періоди питання судово-медичної експертизи в умовах воєнного стану досліджували такі вчені, як: Атаманчук В. М., Волошин О.Г., Грига М. А., Литвиненко Д. О., Бондаренко-Берегович В., Саковський А. А., Шульженко А.В. та інші науковці, які внесли значний вклад у розвиток цієї важливої теми. Вони детально аналізували, вивчали актуальні питання експертних досліджень, які набувають особливої важливості в умовах воєнного стану, та досліджували нормативно-правове регулювання судової експертизи трупа під час воєнного стану.

Дослідження зазначених науковців спрямовані на вдосконалення поняття судово-медичної експертизи, визначення найбільш затребуваних її видів під час війни, а також на розробку нових підходів до захисту прав людини в умовах воєнного стану.

Вклад основного матеріалу. Збройна агресія російської федерації та введення воєнного стану в Україні стали основними факторами, які суттєво впливають на всі аспекти життя як всередині країни, так і на міжнародній арені. Кількість зареєстрованих злочинів постійно зростає через постійні злочинні дії агресора. Втім, навіть у таких надскладних умовах, правоохоронні органи не припиняють своєї роботи з документування та розслідування виявлених правопорушень [2, с. 60].

Конституція України (ст. 106) визначає, що Президент України має право вводити воєнний стан у разі агресії або загрози національній безпеці. Однак для введення воєнного стану необхідно також рішення Верховної Ради України, що надає цьому режиму правову легітимність. Законодавчі акти, які регулюють особливості правового режиму воєнного стану в Україні, передбачають не тільки обмеження прав громадян, але й покладають додаткові обов'язки на органи державної влади [6].

Закон України «Про оборону України» передбачає правила для оголошення воєнного стану, встановлює механізми організації оборони і мобілізації, а також визначає права та обов'язки органів державної влади і громадян під час воєнного стану [5].

Одним із важливих аспектів воєнного стану є зміни в роботі правоохоронних органів, судової системи та органів, що здійснюють правосуддя. Під час воєнного стану часто виникають ситуації, коли доступ до місць злочинів або до територій, де відбуваються бойові дії, стає обмеженим або неможливим. Це, в свою чергу, ускладнює проведення судових експертиз, особливо в тих випадках, коли необхідно ідентифікувати загиблих або визначити причини смерті.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» регулює діяльність державних органів у період воєнного стану, встановлюючи порядок введення цього режиму, а також визначаючи основні принципи захисту прав і свобод громадян під час його дії. Зокрема, в умовах воєнного стану можуть бути тимчасово обмежені деякі права, такі як свобода пересування, право на мирні зібрання та інші громадянські права, що, у свою чергу, має вплив на судову експертизу та розслідування [4].

Крім національного законодавства, на правову основу судових експертиз також впливає міжнародне право. Римський статут Міжнародного кримінального суду є основним документом, що визначає міжнародні стандарти у сфері кримінальних розслідувань, включаючи воєнні злочини. Україна, будучи підписантом цього статуту, зобов'язана дотримуватися норм міжнародного кримінального права, що стосується проведення розслідувань та експертиз у випадках воєнних злочинів [9].

Римський статут також забезпечує правовий механізм для міжнародного розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. Ці норми є важливими для національних органів правопорядку в Україні, оскільки вони допомагають забезпечити відповідальність за порушення міжнародних стандартів прав людини під час збройних конфліктів, а також дозволяють здійснювати співпрацю з міжнародними судовими установами в рамках кримінальних розслідувань.

У зв'язку з воєнним станом, правова основа для судових експертиз стає набагато складнішою, оскільки виникають нові виклики та обмеження. Важливою є інтеграція національних та міжнародних правових норм, що дає змогу

забезпечити належне правосуддя навіть в умовах війни.

Судова експертиза трупа є однією з основних складових судово-медичної експертизи і відіграє ключову роль у кримінальному процесі. Вона передбачає оцінку причин смерті особи, визначення механізму її загибелі, а також вивчення обставин, які можуть допомогти в розслідуванні злочину. В умовах воєнного стану цей процес ускладнюється через численні фактори, пов'язані з війною, зокрема масовими втратами серед населення, пошкодженнями інфраструктури, складними умовами доступу до місць загибелі та обмеженими ресурсами для проведення експертиз.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність судових експертів, є Закон України «Про судову експертизу», який визначає правові, організаційні та фінансові засади для здійснення судово-експертної діяльності в Україні. Цей закон забезпечує здійснення правосуддя шляхом залучення кваліфікованих і незалежних експертів. Положення цього закону поширюються на всі види судових експертиз, що проводяться на території України. Закон також встановлює права, обов'язки та відповідальність судових експертів, порядок їх атестації, питання щодо оплати праці та соціального захисту, а також питання міжнародного співробітництва в сфері судової експертизи. Водночас варто зазначити, що в українському законодавстві відсутнє чітке визначення терміну «судово-експертна діяльність» [8].

Досліджуючи зазначену тематику ми дійшли висновку, що особливостями судової експертизи в умовах воєнного стану є:

1. Масовість загиблих. В умовах війни кількість загиблих людей значно зростає. Це ускладнює ідентифікацію та проведення досліджень, оскільки обмежені ресурси експертних служб не дозволяють оперативно провести необхідну кількість експертиз. Експертам доводиться працювати в умовах дефіциту часу, що підвищує ризики помилок.

2. Доступ до місць подій. Через бойові дії, активні військові операції або окупацію певних територій судово-медичні експерти мають обмежений доступ до місць загибелі або зберігання трупів, що ускладнює їх дослідження. Це призводить до затримок у проведенні експертиз та навіть до неможливості їх проведення в необхідному обсязі.

3. Нестача технічних засобів і ресурсів. В умовах війни багато лікарень, судово-медич-

них експертних установ, лабораторій зазнають пошкоджень або відсутні необхідні ресурси для проведення повноцінних експертиз. Це обмежує можливості експертів для застосування сучасних методик та технологій, таких як молекулярно-генетичні дослідження або використання новітнього обладнання для ідентифікації загиблих.

4. Психологічні складнощі. Війна накладає значний психологічний тиск на всіх учасників процесу, зокрема на судово-медичних експертів. Необхідність працювати в умовах стресу, постійної небезпеки та великої кількості жертв може призводити до емоційного виснаження та втоми, що також негативно впливає на якість експертиз.

5. Правова невизначеність. Під час воєнного стану можливе порушення норм права, зокрема в частині дотримання процесуальних стандартів, що може призвести до неправомірного обмеження доступу до правосуддя для постраждалих. В умовах війни можуть бути складнощі з організацією ефективного нагляду за проведенням судово-медичних експертиз, що підвищує ризик порушень прав осіб.

Станом на березень 2025 року, за даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, кількість загиблих цивільних осіб внаслідок війни становить щонайменше 12 456 осіб, серед яких 669 дітей. Однак, реальна кількість жертв є значно вищою, оскільки багато випадків залишаються непідтвердженими.

Щодо військових втрат, то офіційні дані можуть варіюватися. Президент України повідомив про 45 100 загиблих військових, що значно перевищує попередні оцінки [3].

Варто зазначити, що оцінки загальних військових втрат, включаючи як загиблих, так і поранених, можуть досягати приблизно 100 000 осіб. Ці дані можуть відрізнятися залежно від джерела та методології підрахунку.

Враховуючи важливість ідентифікації загиблих для подальших кримінальних розслідувань, велике значення набуває застосування ДНК-експертизи. В умовах пошкоджень або деформацій трупів, зокрема після вибухів або вогнепальних поранень, традиційні методи ідентифікації, такі як порівняння відбитків пальців або зубів, можуть бути неможливими. Тому використання ДНК-тестів стає вирішальним [11, с. 19].

Війна, як правило, призводить до значних дефіцитів ресурсів у всіх сферах, в тому числі й у судово-медичній експертизі. Відсутність необхідного обладнання для проведення дослі-

джень, дефіцит кваліфікованих кадрів, а також відсутність лабораторних засобів для проведення ДНК-експертиз і токсикологічних аналізів можуть істотно ускладнити роботу судово-медичних експертів.

Важливо зазначити, що в умовах війни значно зростає роль міжнародних організацій, що надають гуманітарну допомогу, в тому числі в частині надання допомоги в організації проведення судово-медичних експертиз та забезпеченні необхідними матеріальними ресурсами.

Україна, як країна, що перебуває в стані війни, стикається з численними проблемами, пов'язаними із проведенням судово-медичних експертиз. Війна створює додаткові виклики для експертних служб, включаючи обмеження в доступі до місць загибелі, великий обсяг роботи, брак ресурсів і персоналу, а також високий рівень стресу для тих, хто безпосередньо займається дослідженням жертв. Однак з огляду на специфічні умови війни, існують і особливі проблеми, які значно ускладнюють проведення ефективних експертиз.

Судово-медична експертиза в Україні під час війни також передбачає тісну співпрацю з міжнародними організаціями та використання міжнародних стандартів. Україна, як підписант Римського статуту, має зобов'язання забезпечити належне розслідування воєнних злочинів та дотримання міжнародних норм права.

Однак, в умовах війни виникають труднощі в координації з міжнародними судовими органами через складнощі доступу до територій, обмеження на пересування через військові обставини, а також необхідність забезпечення належних умов для роботи міжнародних експертів.

Одним з прикладів такої співпраці є участь міжнародних організацій у ідентифікації загиблих, зокрема у використанні молекулярно-генетичних методів для аналізу ДНК загиблих, що дозволяє швидше і точніше встановлювати особу загиблого навіть у складних ситуаціях, коли традиційні методи не працюють.

В умовах війни технологічні ресурси судово-медичних експертів в Україні часто стають обмеженими через руйнування інфраструктури та брак фінансування. Однак, незважаючи на труднощі, є можливість використання інноваційних підходів у проведенні експертиз, зокрема в частині молекулярно-генетичних та токсикологічних досліджень [10, с. 25-30].

У зв'язку з необхідністю швидкого реагування, деякі організації вже почали використовувати

ти мобільні лабораторії для проведення аналізів на місцях, а також новітні методи збору та обробки доказів, що дає можливість мінімізувати затримки у проведенні судово-медичних експертиз.

Важливим питанням також є надання психологічної допомоги експертам та підтримка з боку органів влади, щоб забезпечити якісне виконання роботи у складних умовах. Також важливо зазначити, що підвищення кваліфікації судово-медичних експертів і підтримка нових методик вимагає постійного розвитку освітніх програм і тренінгів, які можуть проводити як національні, так і міжнародні організації [7 с. 421].

Україна, як держава, що перебуває в стані війни, повинна дотримуватися міжнародних стандартів у проведенні судово-медичних експертиз. Одним із важливих аспектів є впровадження стандартів, що відповідають Римському статуту та міжнародним зобов'язанням України у сфері прав людини.

Належне застосування цих стандартів дозволить забезпечити високий рівень довіри до результатів експертизи як у національному, так і міжнародному контексті. Міжнародні організації можуть надавати як технічну, так і фінансову допомогу для полегшення проведення таких експертиз.

Особливо важливим напрямком є підвищення кваліфікації судово-медичних експертів, які працюють в умовах війни. Оскільки робота в таких умовах потребує не лише високої професійної підготовки, а й психологічної стійкості, програми навчання повинні враховувати новітні методики та технології, а також надавати належну психологічну підтримку фахівцям.

Для ефективної роботи судово-медичних експертів в умовах воєнного стану необхідно забезпечити наявність відповідної інфраструктури: лабораторій, мобільних дослідницьких груп, санітарного транспорту тощо. Це дозволить значно підвищити якість і швидкість проведення експертиз, а також покращить доступ

до цих послуг у віддалених та небезпечних регіонах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Україна переживає надзвичайно важкі часи. Військові та цивільні втрати вкрай високі, і є значні проблеми в підрахунку жертв через зруйновану інфраструктуру, обмежений доступ до територій, що перебувають під контролем окупантів, та високий рівень людських трагедій, що важко зафіксувати в офіційних звітах. Процес судово-медичної експертизи в умовах воєнного стану є критично важливим для забезпечення правосуддя і справедливості в умовах війни. Однак цей процес не є простим і має ряд проблем, пов'язаних з обмеженням ресурсів, високими фізичними та психологічними навантаженнями на фахівців, а також труднощами доступу до місць загибелі і відсутністю необхідного оснащення.

Система судово-медичних експертиз потребує інтеграції новітніх технологій, покращення ресурсного забезпечення, а також підвищення кваліфікації експертів для ефективної роботи в умовах війни. Підвищення міжнародної співпраці та впровадження міжнародних стандартів є важливим аспектом для забезпечення результативності та прозорості судово-медичних експертиз.

Особливе значення має психологічна підтримка експертів, оскільки умови війни та масова кількість загиблих можуть призводити до емоційного виснаження фахівців. Тому важливо створити відповідні програми підтримки, що дозволяють зберегти високий рівень професіоналізму та результативності в умовах війни.

Загалом, розвиток судової експертизи трупів в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим для збереження прав людини та справедливості. Тільки завдяки комплексному підходу, зокрема використанню інноваційних технологій, міжнародної підтримки та належної підготовки кадрів, можна досягти високого рівня ефективності у розслідуваннях воєнних злочинів та встановленні справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко-Берегович В. Судово-експертна діяльність в умовах військового стану. Наукові перспективи. 2024. № 6 (48). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/download/12782/12844>.
2. Грига М. А. Експертні дослідження, актуальні в умовах воєнного стану. Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану: матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) С. 58–62.
3. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. (2025). 45 тисяч загиблих військових: Зеленський назвав втрати України у війні. Deutsche Welle. Отримано з <https://surl.li/eshfih>
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

5. Закон України «Про оборону України». (2018). Закон України про оборону України. *Верховна Рада України*. Отримано з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
6. Конституція України. Закон України № 254к/96-ВР від 28 червня 1996 року. URL: <https://surl.li/nsogua>
7. Литвиненко Д.О., Шульженко А.В. Судова експертиза під час воєнного стану / *Юридичний науковий електронний журнал*. – 2024. – № 8. – С. 421. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/8_2024/100.pdf.
8. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 №4038-XXII База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
9. Римський статут Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
10. Саковський А.А., Атаманчук В.М., Волошин О.Г. «Особливості встановлення загиблих осіб в умовах воєнного стану». Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матер. міжвід. наук.-практ. конф. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2022. С. 25-30.
11. Судова експертиза в період дії воєнного стану: проблеми теорії та практики. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 29 лютого 2024 року, Вінниця. Твори, 2024. URL: <https://surl.li/dwyubq>

Гурін Д.Т. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ТРУПА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У статті аналізуються особливості проведення судово-медичної експертизи трупів в умовах воєнного стану в Україні. В умовах російської агресії та значних людських втрат, роль судово-медичних експертів стає критично важливою для забезпечення ефективного правосуддя.

У статті вивчається вплив воєнного стану на роботу судово-медичних експертів, що стикаються з цілою низкою проблем. Однією з головних проблем є масовість жертв, що потребує надзвичайно великих ресурсів для проведення ефективних експертиз. Окрім того, обмежений доступ до місць загибелі, пошкоджена інфраструктура та нестача технічного оснащення ускладнюють процес ідентифікації загиблих. Ці фактори значно знижують ефективність роботи фахівців, що вимагає швидкої адаптації та удосконалення методів дослідження.

У процесі дослідження висвітлено важливість дотримання міжнародних стандартів у проведенні судово-медичних експертиз, зокрема норм Римського статуту Міжнародного кримінального суду, які вимагають від держав належного розслідування воєнних злочинів та забезпечення ідентифікації жертв. Це питання набуло особливої актуальності після 2022 року, коли численні воєнні злочини, вчинені росією, потребують ретельного розслідування та документування. У зв'язку з цим, великої уваги потребує застосування інноваційних технологій, таких як молекулярно-генетичні методи, які дозволяють з високою точністю проводити ідентифікацію, навіть за відсутності традиційних ознак.

Особливе значення в статті надається вирішенню проблем, з якими стикаються експерти в умовах воєнного стану. Знайдено шляхи вирішення цих проблем через удосконалення інфраструктури, покращення ресурсного забезпечення та підвищення кваліфікації кадрів. Зокрема, запропоновано створювати програми психологічної підтримки для фахівців, що працюють в умовах війни, аби забезпечити високий рівень професіоналізму та ефективності роботи.

Ключові слова: воєнний стан, судово-медична експертиза, Римський статут, міжнародне право, воєнні злочини, права людини, війна, ідентифікація загиблих, правосуддя, кримінальні розслідування.

Hurin D.T. FORENSIC EXAMINATION OF CORPSES DURING MARTIAL LAW

The article provides a detailed examination of the peculiarities of conducting forensic medical examinations of corpses under martial law in Ukraine. Martial law in Ukraine was introduced in accordance with Article 106 of the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law» amid Russian aggression.

The article focuses on how martial law has impacted the work of forensic medical experts, as well as the challenges they face when conducting corpse examinations during wartime. It is noted that since 2022, the scale of losses among civilians and military personnel has significantly increased. According to the United Nations, by the end of 2024, over 12,000 civilians were killed in Ukraine, and the number of injured exceeded 27,000. The number of deaths among Ukrainian military personnel is also substantial, with estimates suggesting that over 80,000 soldiers will have died by the end of 2024. These horrific figures point to the vast number of victims requiring thorough investigation, identification, and determination of the cause of death.

Forensic medical examination during martial law presents a range of specific problems that complicate the experts' work. One of the most significant challenges is the mass casualties. Due to intense combat operations, massive shelling, airstrikes, and attacks on civilian areas, the number of deaths has risen dramatically. In wartime, forensic institutions receive a huge number of corpses, which demands significant work from experts, considerable resources, and high qualifications.

Another major problem is the limited access to death sites, which creates additional difficulties in conducting forensic examinations. Due to military actions, many areas of Ukraine have become unsafe, making it difficult to deliver bodies to specialized laboratories. Furthermore, many places where deaths occur may be cut off from main transportation routes, which also complicates access to these sites for forensic medical experts.

An important issue raised in the article is the necessity of adhering to international standards when conducting forensic medical examinations. Special attention is given to the Rome Statute of the International Criminal Court,

which sets standards for investigating war crimes, particularly in terms of victim identification. Violations of international humanitarian law, including the deliberate killing of civilians, fall under the category of war crimes. Adhering to international standards not only ensures the effective investigation of these crimes but also guarantees due legal process for identifying those responsible for war crimes.

Currently, an essential component of forensic medical examinations is the use of innovative technologies that allow for greater accuracy in identifying the deceased. The use of DNA analysis for victim identification is becoming critically important in cases where bodies are severely damaged or parts of them are missing. These technologies enable forensic experts to work more effectively in wartime, where the bodies' integrity is often not preserved.

The conclusions of the article confirm the need for integrating international standards into the forensic examination process, improving resource provision and infrastructure, utilizing the latest technologies, and advancing the professional training of experts. The proposed strategies aim to address the existing challenges faced by forensic medical experts under martial law and ensure proper justice for the victims of war, as well as the effective investigation of war crimes.

Key words: martial law, forensic medical examination, Rome Statute, international law, war crimes, human rights, war, victim identification, justice, criminal investigations.